

Les cendres del cavaller, Silvestre Vilaplana

ISABEL MIRA MIRALLES

Silvestre Vilaplana *Les cendres del Cavaller*, Alcoi, Bromera, 2003, 261 pàgines.

Silvestre Vilaplana (Alcoi, 1969) és llicenciat en Filologia Catalana i, a més de treballar com a professor de secundària, conrea la narrativa i la poesia. Ha publicat *Els dimonis de Pandora* (Bromera, 2000), finalista del Premi Bancaixa de Narrativa Juvenil el 1999; *La mirada d' Al-Azraq*, Premi Narrativa Jove de Novel·la 1998, i *Les urpes del diable*. És autor també dels reculls de poemes *La senda de les hores*, *Aigües de clepsidra* i *Calendari de silencis*, tots tres guardonats amb diversos premis. Amb *Les cendres del cavaller* ha guanyat el XV Premi de Novel·la Ciutat d'Alzira (2003).

Les cendres del cavaller és la biografia novel·lada d'un cavaller valencià del segle xv, Joanot Martorell. Aquest llibre ens narra en primera persona l'apassionada vida de l'autor de *Tirant el Blanc*. Partint d'una important documentació i servint-se dels fets històrics que es coneixen, Silvestre Vilaplana ha reconstruït la vida de qui va ser l'autor de la novel·la més important de la nostra literatura medieval.

No és el moment ara per a parlar de la importància i la repercusió que té *Tirant lo Blanc* en la literatura universal, però sí voldria assenyalar que al llarg de la història d'aquesta literatura, hi ha alguns personatges literaris que arriben a superar en importància i fama als seus mateixos creadors, de manera que es converteixen en veritables mites literaris. Es podria citar don Quixot, la Regenta o don Joan en la literatura castellana; Madame Bovary, en la literatura francesa; Hamlet, en l'anglesa i l'equivalent, en la nostra literatura catalana, seria Tirant.

Per això, fa estrany la poca atenció que, fora de l'àmbit universitari, ha rebut la figura del creador d'un d'aquests mites. Qualsevol persona de cultura mitjana sabria qui és Cervantes, o Shakespeare; pel contrari, molt pocs fora del domini català reconeixen Joanot Martorell. Açò és degut sens dubte als avatars polítics i lingüístics que ha sofrit el nostre país i que l'han marcat especialment en la seua producció literària.

¹ DE RIQUER, M: *Aproximació al Tirant lo Blanc*. Ed.Quaderns Crema, Barcelona, 1984.

Cal, per tant, que aquesta figura ocupe el lloc que li correspon en l'imaginari col·lectiu, tal com li pertany a l'autor d'una novel·la que sobreviu a l'escrutini fet per un dels primers crítics literaris de la literatura castellana¹, Miguel de Cervantes. Silvestre Vilaplana intenta amb aquesta novel·la divulgar la figura d'un dels nostres mites propis és el mateix que van fer els autors renaixentistes del Principat amb els escriptors medievals, és a dir, «consolidar Martorell com un dels grans referents nacionals populars. Sens dubte, té totes les característiques per a ser-ho.»²

La vida de Joanot Martorell es presta de meravella per a escriure una novel·la. El professor Martí de Riquer ja s'hi referia com *el viure novel·lesc*, i, a manera d'homenatge al gran savi barceloní, aquest és el títol que posa al seu magnífic llibre Jaume J. Chiner Gimeno³ —un dels treballs que ha utilitzat Vilaplana per a documentar-se—. Prova d'això és que, quan Martorell escriu la seua novel·la, no sols pren com a referents Lancelot, Perceval, Tristany, sinó que té molt presents els cavallers del seu mateix temps, que ell havia conegut i tractat, i els successos que ell personalment havia viscut. Per aquesta raó no hi ha tanta diferència entre la vida de Martorell i la del seu Tirant. És més, en moltes ocasions la vida de Martorell supera en acció i emoció la de Tirant.

Pel que fa a la forma, l'autor ha recorregut al relat en primera persona, és a dir, el mateix Joanot Martorell ens conta la seua vida a través d'una ampla carta que escriu a Martí Joan de Galba, amb la intenció que aquest compregua millor la seua novel·la. Al mateix temps, li prega que no deixi que la seua obra més preciada es perdi, ja que en ella està inserta, no sols la seua història sinó també la d'un món que ja no existia.

La novel·la està construïda prenent com a base una sèrie de fets històrics, comprovables en els distints estudis que sobre aquesta figura s'han fet i que formen l'esquelet de l'obra. Aquest esquelet, de base rigorosament real, Vilaplana l'ha omplert de sentiments, de passió, és a dir, de vida. Açò és el mateix que ja va fer sor Isabel de Villena en la *Vita Christi*, i Marguerite Yourcenar en *Memòries d'Adrià*, per citar alguns autors, és per tant un recurs literari de tostemps.

El seu relat comença el 1435 amb la descripció de la batalla de Ponça. En aquest context històric situa Vilaplana Francesc Martorell i el seu fill Joanot. Aquests dos personatges han de partir cap a Nàpols a lluitar al costat d'Alfons el Magnànim per la conquesta d'aquest regne. Francesc és ferit a la batalla i, a conseqüència d'això, perd la vida poc després a Sardenya. Joanot és l'hereu universal dels béns de son pare, i per tant també ha de fer-se càrrec del manteniment de la família. Però aquesta família ja no gaudeix de l'esplendor de temps enrere, durant la vida del seu avi, Guillem Martorell. Joanot hereta alguns petits senyorius però també nombrosos deutes. Davant la difícil situació, una de les sortides més eficaces era aconseguir uns bons matrimonis per a les seues germanes. Joan de Montpalau semblava ser un dels possibles candidats més adequats, en aquest cas per a Damiata, la seua germana major. Però Montpalau deshonra Damiata i, a més a més, no aconsegueix la promesa de matrimoni que li havia fet. Per aquesta

² Paraules de l'autor en l'entrevista publicada dins *L'illa*, núm. 36, p. 13.

³ CHINER GIMENO, J: *El viure novelesc: Biografia de Joanot Martorell*. Marfil, Alcoi, 1993.

raó, i com exigia l'honor d'un cavaller, Joanot Martorell ha de desafiar Montpau a una batalla a ultrança. A partir d'ací comença un llarg conflicte que el portarà fins a Anglaterra, i suposarà un desgavell més, per a la seua ja danyada economia. Aleshores, s'inicia un camí cap a la ruïna, en el qual no hi haurà retorn.

Mentre dura la seua estada a Anglaterra, la situació familiar es complica. La seua altra germana, Isabel, compromesa en matrimoni amb el poeta Ausiàs March, també veu perillar el seu futur, a causa de no poder fer efectiu el dot matrimonial. Per altra banda, per a mantenir Joanot a Anglaterra, els Martorell han d'arrendar els seus llocs de Murta i Benibrafim. Quan Joanot torna d'Anglaterra ha de fer front al dot de Isabel, als conflictes amb els arrendataris de les seues terres, els quals n'expulsa per força. I, per si fóra poc, hi apareixen els Íxer, uns nobles que es fan amb els deutes dels Martorell i els utilitzen per obligar-los a vendre'ls els seus senyorijs. Tota aquesta sèrie de fets portarà Joanot a la misèria més absoluta, i sense un altre medi de sobreviure, haurà de llogar els seus serveis com a cavaller, a qui millor el puga pagar. I a l'últim, es veurà obligat a empenyorar la seua obra més estimada, la seua novel·la *Tirant lo Blanc*.

Aquesta seria una breu relació dels fets històrics més importants de la vida de Martorell, sobre els quals Vilaplana ha construït una apassionant novel·la, en la qual allò més important no són els grans esdeveniments que s'hi narren, sinó els éssers humans que hi van intervenir. Els motius socials i humans pels quals uns homes van pensar, van sentir i van actuar d'una determinada manera. Així doncs, l'autor ens introdueix en la vida interior de Martorell, revelant-nos aspectes insospitats de la seua conducta i les seues motivacions, de manera que ens fa veure d'una forma nova els seus actes; així aconsegueix que el lector comprenga i s'apropi al personatge conforme avança la lectura de la novel·la. Precisament, com diuen Enrique Montero i Maria Cruz Herrero⁴, una de les característiques que diferencien la novel·la històrica de la historiografia és aquesta llibertat que té el novel·lista per a teoritzar sobre els aspectes desconeguts:

Una novela histórica no tiene como único empeño la evocación de un pasado histórico, ni siquiera su propia reconstrucción. Eso lo puede hacer perfectamente cualquier monografía histórica. El autor de la novela histórica incorpora un nuevo elemento superior que informa todos los datos históricos: la ficción narrativa, ficción propia del literato. Si la vocación del pasado histórico es dominio de la objetividad, la del literato es el de la subjetividad... Los hechos históricos, por mucha objetividad que reclame el autor, vienen siempre tamizados por la estructura literaria, por la imaginación poética, por la subjetividad del novelista.

Això no vol dir que Vilaplana haja distorsionat el personatge o els fets històrics, ans al contrari, la ficció es limita a omplir el buit sobre el qual no se sap res, però no ha falsejat cap informació confirmada de la vida de Martorell. Tot seguint la definició que de la novel·la històrica fa Celia Fernández⁵, aquesta novel·la s'inscriuria en el grup de les que mantenen els seus trets essencials dins

⁴ MONTERO, E. et HERRERO, M. C.: *De Virgilio a Umberto Eco. La novela histórica latina contemporánea* Marid. Ediciones del Orto, 1994.

⁵ FERNÁNDEZ, C.: *Historia y novela: Poética de la novela histórica*. Eunsa. Navarra, 1998.

del model genèric tradicional, és a dir, mantenen el respecte a les dades historiogràfiques en què es basen, la versemblança en la configuració de la diegesi, la intenció d'ensenyar història al lector.

Tanmateix, la versemblança que es pretén donar en la novel·la històrica no radica sols en l'exactitud històrica del fets narrats sinó també en la forma en la qual aquests es transmeten. I molt més quan es tracta d'un passat llunyà, com és el present cas. I per això sembla una estratègia narrativa encertada la tria del gènere epistolar com mitjà productor d'historicitat. Martorell és el narrador-protagonista que justifica els seus actes. Perquè qui millor que ell sap el que de debò va passar?

Altra de les formes que hem d'analitzar és el llenguatge del narrador i dels personatges. Quan es presenta un món pretèrit és un problema el llenguatge que aquests hi han d'utilitzar, perquè si un dels objectius de l'autor és donar sensació de realitat, un altre és que la seua novel·la arribe a un gran nombre de gent. Aquests dos objectius pareixen contradictoris. És evident que la versemblança pretesa s'aconseguiria fent parlar els seus personatges en un estil que evocara el del català que es parlava a València al segle XV, però açò dificultaria la recepció de l'obra, obligant el lector a un esforç suplementari que repercutiria en la difusió de la novel·la.

Davant aquest problema, Vilaplana ha optat per la solució més comuna, el que G. Lukács⁶ anomena un *anacronisme necessari*, és a dir, utilitzar un llenguatge actual, però donant-li un cert sabor medieval amb l'aparició aïllada d'arcaïsmes i l'ús de determinades frases que connoten maneres i costums de la època recreada. D'aquesta manera ha aconseguit que la seua novel·la siga llegida per diversos sectors socials, des d'estudiants de batxillerat, fins als estudiosos de la època medieval, més concretament del *Tirant lo Blanc*.

Per tant, Vilaplana amb aquest llibre aconsegueix, d'una banda, complir la funció didàctica de la novel·la històrica, ja que ens dóna una visió d'allò que va ser el segle XV en els territoris de la Corona d'Aragó; i, d'altra banda, amb la llibertat que li dóna la creació literària, aconsegueix el que mai podria assolir un investigador que volguera ser rigorós: Fa encaixar, com en un trencaclosques perfecte, totes les peces soltes que porten de cap els estudiosos de *Tirant lo Blanc* des de fa dècades. Em referisc al problema de la dedicatòria, el colofó i les implicacions sobre l'autoria de l'obra que se'n deriven; les raons dels canvis d'estil que s'aprecien en la novel·la; la implicació en ella de Martí Joan de Galba o de Roís de Corella; la connexió entre el príncep de Viana i el cercle literari que es forma al seu voltant, Pere Toroella, Ausiàs March, Joanot Martorell, Lluís de Vilarrasa, Perot Joan...; el significat del manuscrit trobat en possessió de la família d'Isabel de Loris. Fins a tal punt tot açò encaixa, que en acabar de llegir la novel·la, el lector té la sensació que no va poder ser d'una altra manera.

Per consegüent, *Les cendres del cavaller* és la història de la tardor de l'Edat Mitjana contada per un fracassat, per un home que havia heretat dels seus avantpassats un prestigi, uns valors, una manera d'actuar i de pensar que ja no es

⁶ LUCKÁCS, G.: *La novela histórica*. Barcelona, Grijalbo, 1976.

corresponia amb el món que existia al seu voltant. Un cavaller que havia conegut l'esplendor de les corts reals i al final de la seua vida es troba en la misèria més denigrant. Es tracta de la història que sempre ha ocultat el *Tirant lo Blanc*, la història del seu mateix autor. Per tot açò, es pot dir que «este libro es una mina de contento y un tesoro de pasatiempos... Llevadle a casa y leedle, y veréis que es verdad quanto de él os he dicho».